

1998 VE 2005 İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER PROGRAMLARINDA NEDENSELLİK

Bayram TAY

*Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği
Anabilim Dalı, Kırşehir.*

Özet

Nedensellik, neden ile sonuç arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bilimde bu ilişkiye, nedensellik ilkesi ya da nedensellik kanunu denir. İlköğretim sosyal bilgiler dersinde çocuklara kazandırılacak olan bilgilerin nedensellik ilkesi göz önünde bulundurularak verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de okul programları düzenlenirken bu ilke göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmada, nedensellik kavramının 1998 ve 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler programlarında nasıl yer aldığı verildikten sonra her iki programda nedensellik kavramının verilmesi karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bir değerlendirme yapılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Sosyal Bilgiler, Nedensellik, 1998 ve 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programları,*

CAUSALITY IN SOCIAL SCIENCES CURRICULUM OF PRIMARY SCHOOLS IN 1998 And 2005

Abstract

Causality is the relationship between cause and effect. This relationship in literature can be called as principle or law of causality .It is necessary to take causality into consideration while teaching the subjects of the courses in primary schools. So, in case of preparing school curriculum, this point should be kept in mind. In this study, firstly, how the concept of causality was taken in 1998 and 2005 in social sciences curriculum, and two causality in each year was compared and then evaluated accordingly.

***Key World:** Social Sciences, Causality, 1998 and 2005 Primary Schools Social Sciences Curriculum*

1. Giriş

Nedensellik, neden ile sonuç arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bu ilişki varlık bilimsel veya bilgi kuramsal özellikte olabilir. Nedensellik ilkesinin varlık bilimsel bir özellik taşıması, varlığın (evrenin yada doğanın) belirlenimci (determinist) yorumuna karşılık gelir. Bilgi kuramsal yanı, evrenin ya da doğanın olgusal gerçekliğinin belirlenim süreci içerisinde bilgisini elde etmek yoluyla, iki olay ya da olgu arasında nedensel bir bağıntı kurarak ‘açıklama’ yapmak ile ilgilidir.

NCSS (1993)’e göre; sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır.⁽¹⁾ Tanımdan hareketle sosyal bilgiler birçok bilimden faydalanmaktadır. Sosyal bilgilerin bilgi temelini birçok bilim dalından olması, bilgilerin özelliğinin de farklı olmasını ortaya çıkarmaktadır. Farklı bilimlerden elde edilen bu bilgilere nedensellik ilkesi çerçevesinde bakıldığında nedenselliğin hem ontolojik hem de epistemolojik özelliklerinin bir arada yer alması anlamına geldiği görülür. Kısaca sosyal bilgilerde yer alan bilgilerde nedensellik, hem varlık bilimsel hem de bilgi kuramsal yapısıyla yer almaktadır.

Bir okul programı olan sosyal bilgiler, ülkemizde o zamanlar 5 yıllık olan ilkokullarda 1968 programla ilk kez yer alırken 1970 yılından itibaren de ortaokul programlarında yer almıştır.⁽²⁾ 1998 yılında ilköğretimin 8 yıla çıkarılması ile tüm okul programları ile birlikte sosyal bilgiler programı da yenilenmiş ve bu program 2005 yılına dek okutulmuştur. 2005 yılında da ilköğretim sosyal bilgiler programı tekrar değiştirilmiştir. İlköğretimin 8 yıl olması ile oluşturulan bu iki program, birçok özellikleri bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Bunlardan bazıları; 1998 programında hedef, davranış ve ürün değerlendirmesine karşılık 2005 programında öğrenme alanları, beceri, kazanım, ürün ve süreç değerlendirmesi ifadeleri gösterilebilir. Bununla birlikte bazı bakımlardan da benzer özelliklere sahip olduğu görülür. Bu benzer özelliklerden biri, programlarda neden-sonuç ilişkisi ve buna bağlı olarak da nedenselliktir.

Araştırmanın Amacı

Nedensellik sosyal bilgiler eğitiminde önemli bir kavram ve beceridir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretimi programlarında nedensellik kavramı ve becerisinin yer alıp almadığı, ne kadar yer aldığı ve nasıl yer aldığı bilinmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır.

1. 1998 ilköğretim sosyal bilgiler programında;
 - a) “Nedensellik (Neden-Sonuç)” nerede ve nasıl yer almaktadır?
 - b) “Neden” nerede ve nasıl yer almaktadır?
 - c) “Sonuç” nerede ve nasıl yer almaktadır?

2. 2005 ilköğretim sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf programında “Nedensellik (Neden-Sonuç)” nerede ve nasıl yer almaktadır?

3. 2005 ilköğretim sosyal bilgiler 6. ve 7. sınıf programında “Nedensellik (Neden-Sonuç)” nerede ve nasıl yer almaktadır?

a) 2005 ilköğretim sosyal bilgiler 4., 5., 6. ve 7. sınıf programında ortak olarak “Nedensellik (Neden-Sonuç)” nerede ve nasıl yer almaktadır?

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, araştırmacı “Betimleyici Araştırma” yöntemi kullanmış ve veriler kaynak tarama yöntemiyle elde edilmiştir. Betimleyici araştırma yöntemleri; survey (tarama), durum, geliştirme, karşılaştırma, etnografik (kültür ile ilgili), değerlendirme ve aksiyon araştırmaları olarak ifadelendirilebilir.^(3,4) Bu araştırmada var olan bir durum betimlenip karşılaştırıldığından durum tespit modeli kullanılmış ve veriler içerik analizi yöntemi ile elde edilmiştir. İçerik analizi için Kocaoluk ve Kocaoluk (1998) tarafından hazırlanan “İlköğretim Okulu Programı” ile MEB (2005) “4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı” ve MEB (2005) “6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı” kitapları kullanılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde, ilköğretim sosyal bilgiler programları nedensellik çerçevesinde incelenmiş ve inceleme sonuçlarına göre tespitlere yer verilmiştir.

1. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Nedensellik

1998 İlköğretim sosyal bilgiler programında “neden”, “sonuç” ve “neden-sonuç” ifadeleri sayısal olarak programın uygulanması ve genel amaçlar ile 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda ne kadar yer aldığı tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 1998 ilköğretim sosyal bilgiler programlarında nedensellik

	Neden	Sonuç	Neden-Sonuç	Toplam
4. sınıf	-	-	-	-
5. sınıf	1	7	1	9
6. sınıf	4	12	6	22
7. sınıf	2	6	15	23
Programın uygulanması ve genel amaçlar	2	7	3	12
Toplam	9	32	25	64

Tablo 1’e göre ilköğretim sosyal bilgiler programında “neden”, “sonuç” ve “neden-sonuç” ifadeleri 4. sınıflarda hiç yer almamaktadır. 5. sınıflarda “neden” 1 yerde, “sonuç” 7 yerde ve “neden-sonuç” 1 yerde, 6. sınıflarda “neden” 4 yerde, “so-

nuç” 12 yerde ve “neden-sonuç” 6 yerde, 7. sınıflarda “neden” 2 yerde, “sonuç” 6 yerde ve “neden-sonuç” 15 yerde ve “programın uygulanması ve genel amaçlar”da ise “neden” 2 yerde, “sonuç” 7 yerde ve “neden-sonuç” 3 yerde olduğu görülür. Buna göre nedensellik ile ilgili ifadelerin 4. sınıflarda hiç yer almadığı, 5., 6. ve 7. sınıflarda sırası ile 9, 22 ve 23 kez yer aldığı görülür. Bu ifadelerin programda yer alış şekilleri aşağıda verilmiştir.

a) Nedensellik (Neden-Sonuç)

Programın Uygulanmasıyla İlgili Açıklamalar Madde 23: Öğretmen tarih konularını işlerken olayların seyrinden çok **neden-sonuç** ilişkisi üzerinde durur, varsa günümüze etkilerinden söz eder, ayrıntılı sayılabilecek tarih, yer ve kişi isimlerini ezberletmez.

Aynı şekilde öğretmen, coğrafya konularını işlerken, ayrıntılı sayılabilecek yer adları ve devamlı değişen istatistik verileri ezberletmek yerine, coğrafi olayların **neden ve sonuç** analizlerini yapar, insanla doğal ortamın etkileşimi üzerinde durur, sözü edilen olayların farklı dağılış **nedenlerini** açıklar. Gerekli olan yer adları ve istatistiklerin en tipik olanlarını seçer, istatistikleri grafikler şeklinde sunarak dersi sevimli hale getirir ve öğrenmeyi kolaylaştırır. ⁽⁵⁾

Genel Amaçlar

11. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların **neden ve sonuçlarını** günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirir. ⁽⁶⁾

5. Sınıf Konular

4. Ünite: İslamiyet’in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler

B-2: Hicret ve Hz. Muhammed’in seferleri (Hicret ve seferlerin **neden ve sonuçları** üzerinde durulacaktır). ⁽⁷⁾

6. Sınıf Konular

3. Ünite: Türklerin Anadolu’yu Ana Yurt Edinmeleri

A-2: Malazgirt Meydan Savaşı (Savaşın **nedenleri ve sonuçları** üzerinde durulacaktır). ⁽⁸⁾

B-2: Anadolu Selçukluları ve Haçlılar (Haçlı seferlerinin **nedenleri ve sonuçları** üzerinde durulacaktır). ⁽⁹⁾

5. Ünite: Türkiyemiz

A-1-c: Kırsal yerleşmelerden kentlere göçün **nedenleri ve sonuçları** (Özellikle çarpık kentleşme ve göç edenlerin kent yaşamına uyum sorunları üzerinde durula-

caktır).⁽¹⁰⁾

A-1-ç: Yurdumuzda nüfus artışının **nedенleri** ve **sonuçları** (Aile planlaması eğitimi, önemi ve yararları vurgulanacaktır).⁽¹¹⁾

A-1-d: Yurdumuzda nüfus kaybının **nedенleri** ve **sonuçları** (Özellikle, ana ve bebek ölümlerinin yüksek oranda olması, trafik kazaları, salgın hastalıklar, doğal afetlerin etkisi, savaş ve göçlerin etkisi üzerinde durulacaktır).⁽¹²⁾

5. Ünite: *Türkiyemiz*

B-6-c: II. Kosova Savaşı (Savaşlar yer, zaman, **nedен ve sonuç** ilişkisine dayanılarak kısaca açıklanacaktır).⁽¹³⁾

7. Sınıf Konular

2. Ünite: İstanbul'un Fethi ve Sonrası

C-3: Hint deniz seferlerinin **nedенleri** ve **sonuçları**.⁽¹⁴⁾

Ç-1: Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri (Otlukbeli Savaşı, **nedенleri** ve **sonuçları**).⁽¹⁵⁾

Ç-2: Osmanlı-İran ilişkileri (Çaldıran Savaşının ve Kanuni'nin İran seferlerinin **nedен ve sonuçları**, 1577-1590 Osmanlı-İran savaşları).⁽¹⁶⁾

Ç-3: Osmanlı-Memlük ilişkileri (Mercidabık ve Ridaniye Savaşlarının **nedенleri ve sonuçları**).⁽¹⁷⁾

3. Ünite: *Avrupa'da Yenilikler*

B: Keşifler ve **Sonuçları** (**nedенleri**, Amerika'nın keşfi, Dünya'nın dolaşılması ve **sonuçları**).⁽¹⁸⁾

C: Rönesans (**nedенleri** ve **sonuçları**).⁽¹⁹⁾

Ç: Reform (**nedенleri** ve **sonuçları**).⁽²⁰⁾

4. Ünite: *17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti*

A-1-b: Osmanlı Devletinin Avrupa siyaseti (Osmanlı-Avusturya, Osmanlı-Lehistan, Osmanlı-Venedik ilişkilerinin **nedенleri** ve **sonuçları**).⁽²¹⁾

A-2: İç isyanlar (**nedенleri** ve **sonuçları**).⁽²²⁾

A-3: Yenilik hareketleri (yenilik hareketlerinin **nedенleri**, yapılan yenilikler ve **sonuçları**).⁽²³⁾

B-1-a: Osmanlı-Rus, Osmanlı-Venedik, Osmanlı-Avusturya ilişkileri (Pasorafça Antlaşması'na kadar olayların **nedенleri** ve **sonuçları** üzerinde durulacaktır).⁽²⁴⁾

B-1-b: Osmanlı-Rus ve Avusturya ilişkileri (Belgrat Antlaşması), Osmanlı-Rus

ilişkileri Küçük Kaynarca Antlaşması), Osmanlı-Rus ve Avusturya ilişkileri (Ziştovi ve Yaş Antlaşmaları), Osmanlı-Fransız ilişkileri, Osmanlı-İran ilişkileri (Olayların **nedenleri** ve **sonuçları** üzerinde durulacak, antlaşmaların önemi vurgulanacaktır).⁽²⁵⁾

5. Ünite: 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti

A-1-a: Fransız İhtilâli ve Osmanlı Devletine etkileri (**Nedenleri** ve **sonuçları** üzerinde durulacaktır).⁽²⁶⁾

A-1-b: Sırp ve Yunan İsyânları (**nedenleri** ve **sonuçları**).⁽²⁷⁾

A-1-d: 1877-1978 Osmanlı-Rus savaşı, **neden ve sonuçları**.⁽²⁸⁾

B-1: Trablusgarb Savaşı **neden ve sonuçları**.⁽²⁹⁾

B-2: Balkan Savaşları **neden ve sonuçları**.⁽³⁰⁾

b) Neden

Programın Uygulanmasıyla İlgili Açıklamalar Madde 25-ç: İç Anadolu Bölgesi konusunda, Sivas Kongresi ve önemi, Atatürk'ün Ankara'ya gelişi, Sakarya Meydan Muharebesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı ve Ankara'nın başkent oluşunun coğrafi **nedenleri** üzerinde durulur.⁽³¹⁾

5. Sınıf Konular

2. Ünite: Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?

E-1: Atatürk'ün kendi düşünce sistemini oluşturmasına **neden** olan etkenler.⁽³²⁾

6. Sınıf Genel Amaçlar

5. Ünite: Türkiye'miz

6: Kırsal yerleşim yerlerinden kentlere göçün **nedenleri** bilgisi⁽³³⁾

9: Yurdumuzdaki nüfus artışının **nedenleri** bilgisi⁽³⁴⁾

12: Yurdumuzdaki nüfus kaybının **nedenleri** bilgisi⁽³⁵⁾

6. Sınıf Konular

5. Ünite: Türkiye'miz

A-1-b: Yurdumuzda nüfusun genel dağılışı (Seyrek ve sık nüfuslu yerler ve **nedenleri** üzerinde durulacak, konu ilgili haritalarla pekiştirilecektir).⁽³⁶⁾

c) Sonuç

Programın Uygulanmasıyla İlgili Açıklamalar Madde 14: Toplum hayatında insan zekasının ve gücünün; insana daha rahat, daha mutlu bir yaşam sağlaması için

kullanıldığı, elde edilen her başarının birbiri ardından gelen kuşakların çalışmalarının bir **sonucu** olduğu vurgulanır. ⁽³⁷⁾

Madde 25-a: Karadeniz Bölgesi konusunda, Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ile Millî Mücadelemizin başlamış olduğu vurgulanır. Amasya Genelgesi'nin kapsam ve **sonuçlarına** değinilir, Kastamonu'dan bahsederken şapka ve dolayısıyla kılık kıyafet inkılabından söz edilir. ⁽³⁸⁾

Madde 25-b: Marmara Bölgesi konusunda, Boğazların önemine ve Lozan Antlaşmasının bu konudaki **sonuçları** ile daha sonra boğazlara yeni bir statü getiren Montrö (Montreux) Sözleşmesine de yer verilir. ⁽³⁹⁾

Madde 25-c: Ege Bölgesi işlenirken, Millî Mücadele yıllarında bu bölgede yapılan savaşlar ve **sonuçlarından** bahsedilir. ⁽⁴⁰⁾

Madde 25-e: Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri konularında, Erzurum Kongresi ile bu kongrede alınan kararların önem ve **sonuçlarına** yer verilir, ayrıca bölgeler incelenirken bu bölge halkının, Millî Mücadele sırasındaki kahramanlıkları (Gazi Antep, Şanlı Urfa ve Kahraman Maraş örnekleriyle) açıklanır. ⁽⁴¹⁾

Madde 26: Yurdumuzun jeopolitik konumunun önemi ve bunun doğurduğu **sonuçlar** üzerinde özellikle durulur. ⁽⁴²⁾

Madde 28: Türkiye ekonomisi konusu işlenirken; Lozan Barış Antlaşması ile kapitülasyonların kaldırılması ve bunun ekonomik yönden **sonuçları** açıklanır. Atatürk'ün tarım, endüstri ve madencilik alanlarında yapılması gerekenler konusundaki görüşleri belirtilir. ⁽⁴³⁾

5. Sınıf Genel Amaçlar

3. Ünite: *Güzel Yurdumuz Türkiye*

25: Çevre sorunlarının doğurduğu **sonuçları** açıklayabilme. ⁽⁴⁴⁾

5. Sınıf Konular

3. Ünite: *Güzel Yurdumuz Türkiye*

C-2: Çevre sorunları ve **sonuçları**. ⁽⁴⁵⁾

C-2-a: Hava kirliliği ve **sonuçları**. ⁽⁴⁶⁾

C-2-b: Toprak kirliliği ve **sonuçları**. ⁽⁴⁷⁾

C-2-c: Su (deniz, göl, akarsu) kirliliği ve **sonuçları**. ⁽⁴⁸⁾

C-2-ç: Gürültü ve **sonuçları**. ⁽⁴⁹⁾

D-6: Yangınlar (Özellikle ülkemizdeki orman yangınlarının **sonuçları** üzerinde

durulacaktır.)⁽⁵⁰⁾

6. Sınıf Genel Amaçlar

2. Ünite: Coğrafya ve Dünyamız

6: Dünyanın hareketlerinin **sonuçlarını** açıklayabilme⁽⁵¹⁾

13: Dünya üzerinde herhangi bir yerin matematik konumunun **sonuçlarını** kavrayabilme⁽⁵²⁾

14: Dünya üzerinde herhangi bir yerin özel konumunun **sonuçlarını** kavrayabilme⁽⁵³⁾

5. Ünite: Türkiye'miz

7: Kırsal yerleşim yerlerinden kentlere göçün **sonuçlarını** kavrayabilme⁽⁵⁴⁾

10: Yurdumuzdaki nüfus artışının **sonuçlarını** açıklayabilme⁽⁵⁵⁾

13: Yurdumuzdaki nüfus kaybının **sonuçlarını** açıklayabilme⁽⁵⁶⁾

6. Sınıf Konular

2. Ünite: Coğrafya ve Dünyamız

B-2: Dünyanın hareketleri ve **sonuçları**⁽⁵⁷⁾

B-2-a: Dünyanın kendi eksenini etrafındaki hareketi ve **sonuçları**⁽⁵⁸⁾

B-2: Dünyanın güneş çevresindeki hareketi ve **sonuçları**⁽⁵⁹⁾

B-5-a: Matematik konum ve **sonuçları** (Meridyenler arasındaki saat farkı, Türkiye'den örnekler verilerek açıklanacaktır)⁽⁶⁰⁾

B-5-b: Özel konum ve **sonuçları** (Türkiye örnek olarak alınacaktır)⁽⁶¹⁾

6. Ünite: Osmanlı Devletinin Kuruluşu

B-5: Ankara Savaşı ve **sonuçları**⁽⁶²⁾

7. Sınıf Konular

3. Ünite: Avrupa'da Yenilikler

A: Yeni Buluşlar ve **Sonuçları** (barut, top, pusula, matbaa, kâğıt)⁽⁶³⁾

5. Ünite: 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti

A-1-ç: Kırım Savaşı ve **sonuçları**.⁽⁶⁴⁾

B-3-c: Savaşın **Sonuçları** (Birinci Dünya Savaşı)⁽⁶⁵⁾

2) 2005 4. ve 5. Sınıf İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Neden, Sonuç ve Nedensellik (Neden-Sonuç, Sebep-Sonuç)

2005 4. ve 5. sınıf ilköğretim sosyal bilgiler programında “neden”, “sonuç” ve “neden-sonuç” ifadeleri sayısal olarak ne kadar yer aldığı tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. 2005 4. ve 5. sınıf ilköğretim sosyal bilgiler programlarında nedensellik

	Neden	Sonuç	Neden-Sonuç	Toplam
4. sınıf	7	7	6	20
5. sınıf	6	4	2	12
Ortak (4. ve 5. sınıf)	9	8	7	24
Toplam	22	19	15	56

Tablo 2’ye göre 2005 4. ve 5. sınıf ilköğretim sosyal bilgiler programında “neden”, “sonuç” ve “neden-sonuç” ifadeleri 4. sınıflarda “neden” 7 yerde, “sonuç” 7 yerde ve “neden-sonuç” 6 yerde, 5. sınıflarda “neden” 6 yerde, “sonuç” 4 yerde ve “neden-sonuç” 2 yerde, ortak olarak “neden” 9 yerde, “sonuç” 8 yerde ve “neden-sonuç” 7 yerde olduğu görülür. Buna göre nedensellik ile ilgili ifadelerin 4. ve 5. sınıflarda toplam 56 kez yer aldığı görülür. Bu ifadelerin programda yer alışı şekilleri aşağıda verilmiştir (4., 5., 6. ve 7. sınıflarda ortak gösterime sahip olan yerler **“a) 2005 4., 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Ortak Olan Neden, Sonuç ve Nedensellik (Neden-Sonuç, Sebep-Sonuç)”** başlığı altında gösterilmiştir).

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. Sınıf Programı

ÖĞRENME ALANI: GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER 4. sınıf⁽⁶⁶⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
HEP BİRLİKTE		 “Bir Gazete Sayfası Hazırlayalım” (Çevredeki sosyal problemlere karşı duyarlılığı arttırma, neden sonuç ilişkisini belirleme becerisini geliştirme amacına yönelik olarak, bir haberdan hareketle gazete sayfası hazırlanır.) (1 ve 2. kazanım).	[!] Doğrudan verilecek beceri: Sebep-sonuç ilişkisini belirleme.

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 5. Sınıf Programı

ÖĞRENME ALANI: GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER 5. sınıf⁽⁶⁷⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMA-LAR
BÖLGEMİZİ TANIYALIM	7. Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlere neden olan uygulamaları fark eder.		

ÖĞRENME ALANI: İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER 5. sınıf⁽⁶⁸⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
TOPLUM İÇİN ÇALIŞANLAR	4. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir.		

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları İle Eşleşen Atatürkçülük İlgili Konular Tablosu 5. Sınıf⁽⁶⁹⁾

SINIF	ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ KONULAR	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI VE AÇIKLAMALAR
5.	3. Atatürk'ün hayatıyla ilgili olay ve olguları kavrayabilme AÇIKLAMA: Atatürk'ün söylediği özlü sözlerden Atatürk'ün fikir hayatına ilişkin çıkarımlarda bulunur. • Atatürk'ün fikir hayatını oluşturan temel ilkelerden olan akılcılık, bilimsellik, toplumsal dayanışma, insan sevgisi, barışçılık ve evrensellik ilkeleri nedenleri ile ilişkilendirilerek açıklanacaktır.	Kültür ve Miras/ Adım Adım Türkiye	5.Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır. 6. Atatürk inkılaplarıyla ilişkilerini ilişkilendirir.

5. Sınıf⁽⁷⁰⁾

SINIF	ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ KONULAR	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI VE AÇIKLAMALAR
5.	12. Atatürk'ün millî eğitim konusundaki düşüncelerini/ uygulamalarını fark edebilme AÇIKLAMA: Atatürk'ün millî eğitim konusundaki düşünceleri ve uygulamalarından yola çıkılarak millî eğitim politikasını oluşturan temel düşünceleri belirtilecektir. • Atatürk'ün Türk eğitiminin nedeni millî, çağdaş ve laik olmasına önem verdiği açıklanacaktır. • Atatürk'ün öğretim birliğine ve karma eğitime nedeni önem verdiği açıklanarak, onun eğitimin ve millî kültürün yaygınlaştırılmasına önem verdiğini vurgulanacaktır.	Kültür ve Miras/ Adım Adım Türkiye	5.Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır. 6. Atatürk inkılaplarıyla ilişkilerini ilişkilendirir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları İle Eşleşen Ara Disiplin Alan Kazanımları Tablosu⁽⁷¹⁾

Sınıf	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	AFETTEN KORUNMA VE GÜVENLİ YAŞAM KAZANIMLARI
5.	İnsanlar Yerler Çevreler: Bölgemizi Tanıyalım	5. Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlere nedeni olan uygulamaları fark eder.	5. Sınıf tahliye çantası oluşturulması ve malzemelerin sağlanması konusunda aktif görev alır. 6. Posterler hazırlayarak toplumun bu konuda bilgilendirilmesine destek verir. 10. Farklı mekânlarda bir deprem sırasında yapılması gerekenleri tartışır. 11. Deprem sırasında yapılması gerekenleri, deprem tatbikatında uygular.

4 SINIF ⁽⁷²⁾	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY VE TOPLUM	Kanıtı tanıma ve kullanma
KÜLTÜR VE MİRAS	Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Mekânı algılama
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Tablo, diyagram ve grafik okuma
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Karşılaştırma yapma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Sebep-sonuç ilişkisini belirleme
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Karar verme
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma

4. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceriler

“Kanıt Kullanma” becerisinde;

“Belirlenen kaynağın sınıf içinde kullanımında şu yol izlenebilir:”

3. Çıkarım yapma: Örneğin öğrenci devam durumu ile ilgili kanıt olarak, devam durumunu ekim, mart ve haziran aylarında devamın düşük olduğunu gösterebilir. Daha ileri bir inceleme, erkeklerin devamlılığının bu aylarda düşük olduğu sonucunu verebilir. Daha sonra öğrencilere bunun **nedenleri** sorulabilir. ⁽⁷³⁾

“Mekânı Algılama” becerisinde;

... Sonuçta varlıklar arasındaki ilişkiyi daha kolay kavrayabilir; buna bağlı olarak da coğrafi kavramları algılaması, bunlar arasındaki ilişkilerle, bunların **sebep ve sonuçlarını** açıklayabilmesi mümkün olur. ⁽⁷⁴⁾

“Tablo, Diyagram ve Grafik Okuma” becerilerinde;

Grafik Becerisi

Öğrencilerin grafik okurken,

...

4. Birden fazla değeri karşılaştırma ve **sonuç** çıkarmaları,

5. Grafikte sunulan bilgiyi kanıt göstererek genellemeler yapmaları gereklidir. ⁽⁷⁵⁾

“Karşılaştırma Yapma” becerisinde;

... Bu uygulama gerçekte, öğrencilerin beklenmedik sonuçlar çıkarmalarına, genellemeler ve ilkeler türetmelerine yardımcı olan bir yaratıcı düşünme etkinliğidir. Herhangi bir veriler bütününden çıkarılan sonuçların karşılaştırılması, nesnel ve kabul edilebilir sonuçların belirlenmesinde önemli katkı sağlayabilmektedir. Karşılaştırma yapmak için aşağıda sunulan basamaklar izlenebilir:

... Benzer ve farklı yönlerden yola çıkarak bir **sonuca** varmaya çalışılmalıdır. ⁽⁷⁶⁾

“Sebep- Sonuç İlişisini Belirleme” becerisinde;

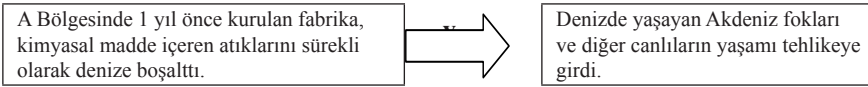
Günlük yaşamımız, **sebepler** ve bunların etkileri ile doludur. Öğle yemeği yemeyi unutabilirsiniz. Öğleden sonra geç bir vakitte açlık hissedersiniz. Öğle yemeğinizi unutmak, **sebeptir**; acıkmak, bir sonuçtur.

Öğrencilerin **sebep-sonuç** ilişkisini kavrayabilmelerinde ilk adım, onların günlük yaşamlarındaki -yukarıdakine benzer- **sebep-sonuç** ilişkileri üzerine düşünmeleri ve ilişkiyi özetleyen basit **sebep-sonuç** diyagramları oluşturmalarıdır. Bu aşamada olay örgülerinin basit olması kavramayı kolaylaştırır.

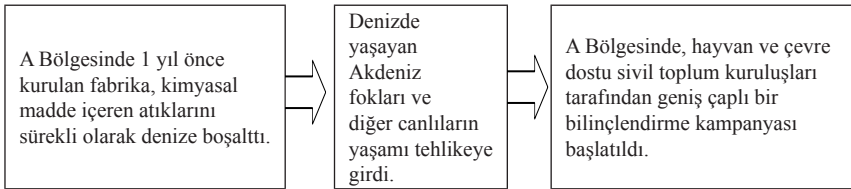
Bazı kelimeler **sebeptir** ve **sonuç** ilişkilerini belirlemede, öğrenciye yardımcı olabilir. Öncelikle öğrencilerinize bir metni okudukları zaman şu ifadelere dikkat etmelerini söyleyebilirsiniz: Çünkü bundan dolayı, bu nedenle, bunun sonucu olarak, bu yüzden... Bu kelimeler **sebep-sonuç** ilişkisini belirtirler.

Sebep-sonuç ilişkilerini belirlemede bir diğer önemli nokta, olayların kronolojik olarak sıraya dizilmesidir. Birbirini zincirleme takip eden ve birbirleriyle bağlantılı olduğu düşünülen olayları kronolojik olarak düşünmek, aralarındaki **sebep-sonuç** ilişkisinin belirlenmesinde önemlidir.

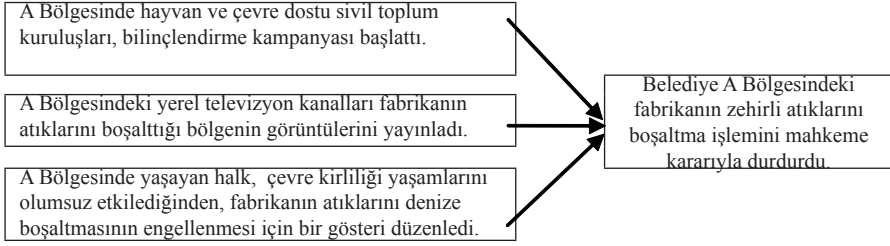
Sebep-sonuç ilişkisini özetleme ve göstermede öğrencinin kullanabileceği araçlardan biri de diyagram oluşturmaktır. Örneğin öğrencilere aşağıdakine benzer basit bir **sebep-sonuç** diyagramı sunabilirsiniz. İlk diyagram sol taraftaki nedenin, nasıl sağ taraftaki olayla sonuçlandığını göstermektedir. Öğrencilerden de işlediğiniz bir ünitedeki bilgileri kullanarak, aşağıdaki gibi basit bir **sebep-sonuç** diyagramı oluşturmalarını isteyebilirsiniz.

Bazen bir olay, diğer olaylardan oluşan bir tepki zincirine yol açabilir. Aşağıdaki zincirleme **sonuç** diyagramını inceleyin. Soldaki **neden**, ortadaki olayı doğurmuş; bunun dönüşümünde, ortadaki olay sağdaki olayın nedeni olmuştur.

Bir olayın birden fazla sebebi olduğunu farz edin. Bu durumda aşağıdaki çoklu **sebeptir** diyagramını kullanabilirsiniz. Soldaki üç neden sağdaki tek bir sonucu doğurmuştur. Bu gibi diyagramlar karmaşık **sebep-sonuç** ilişkilerinin yer aldığı uzun vadeli süreçleri göstermede kullanılabilir.

Diyagram kullanma ve kelime ipuçlarını bulma yoluyla öğrenciler **sebep-sonuç** ilişkisini belirleme becerisini geliştirebilirler. Becerinin gelişmesini sağlamak ve becerinin ne ölçüde kazanıldığını ölçmek amacıyla öğrencilerden, derste işlenen herhangi bir üniteye yer alan bir olay örgüsündeki **sebep-sonuç** ilişkisini belirlemelerini isteyebilirsiniz. Daha sonra öğrencilerin, yukarıdaki üç farklı diyagramdan bu **sebep-sonuç** ilişkisini özetleyebilecek en uygun olanını kullanarak, bir **sebep-sonuç** diyagramı oluşturmalarını sağlayabilirsiniz.

Daha farklı bir uygulama yapmak isterseniz, öğrencilerden gazete makalelerini **sebep-sonuç** ilişkisini bulmak için okumalarını isteyebilirsiniz. Daha sonra öğrenciler her bir **sebep-sonuç** ilişkisini tanımlayan kısa özetler yazsın. Son olarak öğrenciler, bu üç diyagramdan bir tanesini, okudukları makalelere dayanarak **sebep-sonuç** ilişkisini göstermek için kullansınlar.

Sebep-Sonuç İlişkisini Belirleme: Öğrenciler **sebep-sonuç** ilişkilerini belirlerken, onlara aşağıdaki bilgileri hatırlatabilirsiniz:

- **Sebep**, bazı şeylerin meydana gelmesine neden olur. Bir sebebin sonucu tepkidir.
- Olayları kronolojik olarak sıraya dizin.
- Olaylar hakkındaki bağlantıları araştırın.
- Anahtar kelimeleri bulun, örneğin çünkü bundan dolayı, bunun sonucu olarak... Bunlar **sebep-sonuç** bağlantılarını gösterir. ⁽⁷⁷⁾

5. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceriler

“Yazılı Anlatım” becerisinde;

Her tür yazının bir amacı vardır. Yazı, bir öykü, köşe yazısı, proje, reklâm, roman, gezi yazısı, mektup olabilir. Farklı amaçlar, farklı yazı türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aşağıdaki tablo amaçlarına göre yazı türlerini göstermektedir.

Türleri	Amaç	Örnekler	Özellikleri
Açıklayıcı Yazı	Bilgiyi açık ve doğrudan vermek amacıyla yazılan yazılardır.	Berlin Duvarı Doğu ve Batı Almanya'nın siyasi, ekonomik ilişkilerini uzun bir süre engellemiştir.	Ansiklopedi makalelerinde olduğu gibi olgular nesnel olarak sunulur. Kim, Ne, Nerede, Ne zaman ve Neden sorularına cevap aranır.

(MEB 2005a:70'deki tablonun ilgili kısmı)

Öğrenciler, kendi yazılarında ana fikirlerini belirlemeli, **nedensellik** içinde “çünkü”, “bundan dolayı”, “bunun için” gibi bağlaçları doğru ve yerinde kullanarak, bu ana fikri destekleyebilmelidir. Öğrenciler, bir yazı yazarken veya okurken ne, kim, ne zaman, nerede, nasıl, **neden** gibi sorulara cevap aramak üzere yazmalı ve okumalıdır. ⁽⁷⁸⁾

“Görsel Kanıt Kullanma” becerisinde;

Tarihsel Kanıtları Analiz İçin Örnek Modeller

Model 3: Birincil veya ikincil türde bir kanıtın sorularla incelenmesi: ⁽⁷⁹⁾

Soru Tipi	Açıklama
Kuramsal soru	Öğrenciden resimde anlatılan olayın nasıl gelişmiş olabileceğini veya ona neyin sebeb olabileceğini düşünmesi istenir.
Duyuşsal soru	Öğrencinin kanıtta kişisel olarak ilgi duyduğu noktalar üzerinde konuşması istenir.
Hipotez sorusu	Öğrencinin olası sebeb ve sonuçlar hakkında sorular sorması istenir.

(MEB 2005a:74'deki tablonun ilgili kısımları)

“Gözlem” becerisinde;

Sosyal bilgiler dersi 4–8. sınıflarında kazandırılması düşünülen gözlem becerisi daha çok basit gözlem çalışmalarını kapsamaktadır. Burada amacımız öğrencilerin çevreleriyle iletişim kuran, çevresindeki olay ve olguları fark eden, bu olay ve olguları izleyen, **neden ve sonuçlarını** açıklayabilen, gözlemlerini tarafsız, önyargısız aktarabilen gözlediği şeyleri aktarırken duygu ve düşüncelerini değil sadece orada gerçekleşen olay veya olguyu tanımlayan bireyler olmalarını sağlamaktır. ⁽⁸⁰⁾

“Basit İstatistik Verilerini Yorumlama” becerisinde

Öğrencilerde istatistik verileri yorumlama becerisini geliştirmek için, gerek öğrencilerin kendi topladıkları basit verileri, gerekse öğretmen tarafından verilen verileri bir tabloda gösterip yukarıdaki basamaklar göz önünde bulundurulmak şartıyla sorular şu sorulabilir.

...

- **Sonuçta ne olmuştur?**
- **Sonuçta ne olabilir?**

- **Sonuç nedir?** ⁽⁸¹⁾

“Basılı ve Görsel Kaynakları Kullanma ve Değerlendirme (5N 1K Formülü)” becerisinde;

... Bu amaca ulaşmak için her zaman şu soruların cevapları aranır: Kim?, Ne?, Ne zaman?, Nerede?, **Neden?**, Nasıl? ⁽⁸²⁾

Öğrenme Alanı

İnsanlar, Yerler ve Çevreler

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile insanın çevresi ile etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin **neden** ve **sonuçlarını** anlamak ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazanabilmek amaçlanmaktadır.

...

İlköğretim 4 ve 5. sınıfta öğrenciler bu öğrenme alanıyla, yaşadıkları yeri tanıyacaklar, bu yer ile ilgili nasıl, **neden**, nerede ve gelecekte ne olabilir sorularına yanıt arayacaklardır. Yaşadıkları yeri çeşitli ifadelerle tanımlayabilecekler, yaşadıkları yerde beşerî ve doğal çevre kavramlarının anlamlarını arayacaklardır. ⁽⁸³⁾

Küresel Bağlantılar

... Ayrıca ülkeler arası ekonomik ilişkilerin **sebeup ve sonuçlarını** sorgulama fırsatını da bulacaklardır. ⁽⁸⁴⁾

Öğrenme-Öğretme Süreçleri ve Öğretmenin Rolü

Örnek Olay İncelemesi: Öğrencilerin işlenen konuyla ilgili örnek olayları işlenen konu ilkeleri açısından çözümlemesidir. Örneğin, erozyonun **nedenlerinin** saptanması. ⁽⁸⁵⁾

Sonuç Çıkarma: Öğrencilerin işlenen konuda ulaştıkları **sonuçları** belirlemeleridir. Örneğin, bir bölgenin yeryüzü şekilleri işlendikten sonra o bölgeyle ilgili “**sonuç** olarak bölgesi kurak ve verimsiz bir bölgedir.” biçiminde **sonuçlar** çıkarma. ⁽⁸⁶⁾

Geri Plandaki Düşünceleri Bulma: ... Örneğin tarihi bir olay işlendiği zaman kişilerin **neden** böyle davrandıklarını, ne düşünüyor olduklarını bulma. İncelenen bir yazıda yazarın amacı, varsayımları gibi metinde açıkça yer almayan düşüncelerini saptama. ⁽⁸⁷⁾

Önem Sırasına Koyma: Öğrencilerin, işlenen konudaki ana düşünceleri, ilkeleri ya da anahtar sözcükleri önem sırasına koymalarıdır. Örneğin, öğrenciler bir metindeki düşünceleri ve tarihte yapılan bir anlaşmanın maddelerini, bir olayın **nedenlerini** önem sırasına koyabilir. ⁽⁸⁸⁾

3) 2005 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Neden, Sonuç ve Nedensellik (Neden-Sonuç, Sebep-Sonuç)

2005 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programında “neden”, “sonuç” ve “neden-sonuç” ifadeleri sayısal olarak ne kadar yer aldığı tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. 2005 6. ve 7. sınıf ilköğretim sosyal bilgiler programlarında nedensellik

	Neden	Sonuç	Neden-Sonuç	Toplam
6. sınıf	5	5	-	10
7. sınıf	4	4	8	16
Ortak (6. ve 7. sınıf)	10	9	7	26
Toplam	19	18	15	52

Tablo 3'e göre 2005 6. ve 7. sınıf ilköğretim sosyal bilgiler programında "neden", "sonuç" ve "neden-sonuç" ifadeleri 6. sınıflarda "neden" 5 yerde, "sonuç" 5 yerde, 7. sınıflarda "neden" 4 yerde, "sonuç" 4 yerde ve "neden-sonuç" 8 yerde, ortak olarak "neden" 10 yerde, "sonuç" 9 yerde ve "neden-sonuç" 7 yerde olduğu görülür. Buna göre nedensellik ile ilgili ifadelerin 6. ve 7. sınıflarda toplam 52 kez yer aldığı görülür. Bu ifadelerin programda yer alış şekilleri aşağıda verilmiştir.

3. İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Programı

ÖĞRENME ALANI: BİREY VE TOPLUM 6. sınıf⁽⁸⁹⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİYORUM		 "Neden Oldu?" (Güncel bir olayın neden meydana geldiği ile ilgili rapor hazırlanır.) (1.kazanım)	

ÖĞRENME ALANI: KÜRESEL BAĞLANTILAR 6. sınıf⁽⁹⁰⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
ÜLKEMİZ VE DÜNYA	1. Görsel materyalleri ve verileri kullanarak dünyada nüfus ve ekonomik faaliyetlerin dağılışımının nedenleri hakkında çıkarımlarda bulunur.		

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 7. Sınıf Programı

ÖĞRENME ALANI: İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER 7. sınıf⁽⁹¹⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
ÜLKEMİZDE NÜFUS	Bu ünite sonunda öğrenciler; 1. Görsel materyaller ve verilerden yararlanarak Türkiye'de nüfusun dağılışımının neden ve sonuçlarını tartışır. 3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır. 5. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.	 "Ülkemizde Bir Gezi" (Harita ve verilerden yararlanılarak nüfus dağılışımının neden ve sonuçları incelenir.) (1.kazanım) "Nüfusu İnceleyelim" (Nüfus sayımı sonuçlarına göre hazırlanmış tablo ve grafiklerden yararlanılarak nüfus özellikleri incelenir ve nüfusun eğitim durumu ile eğitim hakkı ilişkilendirilir.) (2, 4.kazanım) "Doğduğumuz Yerden Doyduğumuz Yere" (Sözlü tarih çalışması ile göçün neden ve sonuçları sorgulanır. Yerleşme ve seyahat özgürlüğü tartışılır.) (3,5.kazanım)	[!] Ülkemizdeki göçün neden ve sonuçları, tarihi ve günümüzden örneklerle sorgulanacaktır. (3. kazanım)

ÖĞRENME ALANI: GRUPLAR, KURUMLAR, SOSYAL ÖRGÜTLER 7. sınıf⁽⁹²⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
BİR ARADA OLMAK İÇİN		 “Zaman Makinesi” (Zaman içinde yolculuk yaparak seçilmiş bazı liderlerin yaşadıkları dönemlere giderek röportaj yapıldığı düşünülür ve röportaj ile ilgili sonuçlar değerlendirilir.) (3. kazanım)	

ÖĞRENME ALANI: KÜRESEL BAĞLANTILAR 7. sınıf⁽⁹³⁾

ÜNİTE	KAZANIMLAR	ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	AÇIKLAMALAR
ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER	Bu ünite sonunda öğrenciler; 1. 20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir.	 “Dünyamız ve Sorunları” (Küresel sorunlarla ilgili araştırma yapılarak sorunların nedeneri ve sonuçları açıklanır.) (2,3. kazanım)	

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları İle Eşleşen Atatürkçülük İlgili Konular Tablosu 6. Sınıf⁽⁹⁴⁾

SINIF	ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ KONULAR	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI VE AÇIKLAMALAR
6	9. Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemini kavrayabilme AÇIKLAMA: Dünya haritası üzerinde Türkiye'nin bulunduğu yer belirtilerek Türkiye'nin bulunduğu konum siyasi boyutuyla 1. kazanımdan önce vurgulanacaktır (Türkiye'nin Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayan boğazlara hakim olduğu, Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer aldığı, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin diğer denizlere açılmasındaki yeri, petrol kaynaklarına sahip ülkelerle komşu olduğu, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olduğu, büyük bir tarımsal üretim potansiyeline sahip olduğu üzerinde durulacak.) • Türkiye'nin genç ve dinamik bir nüfusa sahip olduğu, 1. kazanımla ilişkilendirilecektir.	Küresel Bağlantılar/ Ülkemiz ve Dünya	1. Görsel materyalleri ve verileri kullanarak dünyada nüfus ve ekonomik faaliyetlerin dağılımının nedeneri hakkında çıkarımlarda bulunur.

7. Sınıf⁽⁹⁵⁾

SINIF	ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ KONULAR	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI VE AÇIKLAMALAR
7	7. Atatürk'ün kişiliğini ve özelliklerini kavrayabilme AÇIKLAMA: Atatürk'ün vatanını ve milletini çok sevdiği belirtilerek, ileri görüşlü, kararlı ve disiplinli olma gibi yönleri Çanakkale savaşından verilen örneklerle ilişkilendirilerek onun Çanakkale Savaşı ile önderlik rolünün ön plana çıktığı vurgulanacaktır.	Küresel Bağlantılar / Ülkeler Arası Köprüler	1. 20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapılarıyla I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir.
7	8. Bazı devletler tarafından Türkiye'nin güçlenmesinin istenmediğini fark edebilme AÇIKLAMA: Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğu, Türk toplumunda kalkınma ve modernleşme isteğinin olduğu belirtilerek bazı devletlerin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin gelişip güçlenmesini istemedikleri, devletimizi bölmek ve zayıflatmak için uğraşma sebepleri 1. kazanımdan sonra vurgulanacaktır.		
7	9. Ülkemizde iç ve dış tehdit unsurlarının hedeflerini kavrayabilme. AÇIKLAMA: Atatürkçülükle ilgili konuların 8. hedefinden sonra İç tehdit unsurlarının; terör ortamı yaratarak propaganda yapmayı, devlet otoritesini sarsmayı, Atatürk ilkeleri doğrultusunda oluşmuş çağdaş anlayışı yıkmayı, milli birlik ve beraberliğimizi bozmayı, rejimi değiştirmeyi amaçladıkları belirtilerek dış tehdit unsurlarının hedefleri ile ilişkilendirilecektir.		

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları İle Eşleşen Ara Disiplin Alan Kazanımları Tablosu⁽⁹⁶⁾

SINIF	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	SPOR KÜLTÜRÜ VE OLİMPİK EĞİTİM KAZANIMLARI
7	Küresel Bağlantılar: Ülkeler Arası Köprüler	4-Uluslar arası kültür, sanat ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimi geliştirmedeki rolünü fark eder.	2. Spor etkinliklerinin kültür farkı gözetmeksizin yapıldığını belirtir. 3. Uluslar arası spor karşılaşmalarının ülkeleri birbirine yaklaştırmadaki katkısını nedenleriyle açıklar. 4. Sporun ülkeler arası barış ve kaynaşmayı sağlamaadaki rolüne örnekler verir. 7. Olimpiyat oyunlarının ülkelerin tanıtımındaki yerini açıklar.

6. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceriler

“Araştırma” becerisinde;

Araştırma Yaklaşımları: ... John Dewey'in (1910) yansıtıcı düşünme modelini izler. Bunlar;

...

Sonuçlara ulaşılmıştır.

... Üst düzey düşünme becerileri gelişmiş bir öğrenci;

...

İlgili ve ilgisiz bilgiler, savlar ya da **nedener** arasında ayırım yapar.

...

İkinci aşamada problemin olası **sonuçları** konusunda hipotezler oluşturulur. Üretilen hipotezler tahtaya yazılır. Bu noktada tek bir yanıtın olmadığı akıldan çıkarılmamalı ve hiçbir hipotez önerisi reddedilmemelidir. Üçüncü aşamada öğrenciler, düşünerek problemi çözmek üzere veriler toplar. Son aşamada ise öğrenciler, verileri inceler ve daha önceden geliştirilen hipotezlerle **sonuçları** karşılaştırırlar. ⁽⁹⁷⁾

“Çıkarımda Bulunma” becerisinde; Eleştirel düşünme, yalnızca “bilmek”ten fazlasını gerektirmektedir. Öğrenciler, bilgi edinmek için araştırmalar ya da gözlemler yaparlar. Eleştirel düşünme, gözlem ya da araştırma verilerinden, öğrencilerin güvenilir **sonuçlara** varmalarını gerektirmektedir. ⁽⁹⁸⁾

“Yaratıcılık” becerisinde; Öğrencilerinize varsayımlar sunarak **sonuçları** ile ilgili fikir üretmelerini de sağlayabilirsiniz. Örneğin hiç yağmur yağmasaydı ne olurdu ? İğneler olmasaydı ne olurdu? gibi sorularla durum ile ilgili düşüncelerini harekete geçirmelerine yardımcı olun. ⁽⁹⁹⁾

7. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceriler

“Tarihî Empati” becerisinde;

Tarihî Empati Nedir?

Tarihçi geçmişi anlayabilmek için, geçmişte farklı zaman ve yerlerde yaşayan insanların dünyayı nasıl gördüklerini anlamak zorundadır. Ayrıca, geçmişteki insanların davranışlarının **nedenerini** araştırmak da tarihçinin görevidir ...

Tarihî empati alanının sayılı isimlerinden Foster (2001) tarihî empatinin altı özelliğinden bahsetmektedir. Birincisi, tarihî empati geçmişteki insanların davranışlarının **nedenerini** anlamamıza ve açıklamamıza imkân tanıyan bir süreçtir.

... Dördüncüsü, tarihî empati geçmişte yaşanan olayların **sonuçları** üzerinde çalışmayı içerir. ⁽¹⁰⁰⁾

“Problem Çözme” becerisinde;

...

Probleme Yönelik Bir Çözüm Varma: Problemin çözümünü içeren **sonuçlar** değerlendirilmelidir. ⁽¹⁰¹⁾

Öğrenme Alanı

Birey ve Toplum

... Öğrenciler bu öğrenme alanında, 6. ve 7. sınıfta çok boyutlu düşünmeyi, çevresinde meydana gelen olayları birçok **nedeniyle** açıklayabilmeyi, bilimsel ve nesnel verilere dayalı olgularla kişisel görüş veya düşünceler arasında ayırım yapabilmeyi, sosyal bilimcilerin kullandığı bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak araştırma yapmayı, çevresiyle etkili iletişim kurmayı ve tüm bunların etkin vatandaş olmanın temel gereksinimleri olduğunu öğrenirler. ⁽¹⁰²⁾

İnsanlar Yerler Ve Çevreler

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile insanın çevresi ile etkileşiminin çeşitli boyutları ile fark edilmesi, çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin **neden** ve **sonuçlarının** ortaya konulması ve geleceğe yönelik bireysel ve toplumsal bir bakış açısı kazanılması amaçlanmaktadır. ⁽¹⁰³⁾

Bilim, Teknoloji Ve Toplum

Bu öğrenme alanında ilköğretim 6 ve 7. sınıf öğrencileri;

Sosyal bilimlerin alt disiplinlerinin de günlük ve toplumsal yaşam üzerindeki pratik bazı **sonuç** ve etkilerini kavrayarak 21. yüzyılda bilim ve teknolojide bazı gelişmelerden hareketle gelecekteki yaşamla ilgili olarak ortaya çıkabilecek yeni konular hakkında fikir yürütmeleri istenecektir. ⁽¹⁰⁴⁾

Küresel Bağlantılar

İlköğretim 6 ve 7. sınıf düzeyinde öğrenciler, düşüncelerin, sanat eserlerinin, uluslar arası etkinliklerin toplumlar arası etkileşimdeki önemini ve ülkesinin doğal kaynakları, ekonomik yeterlilikleri ile diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkileri ile ilgili fikir edinirler. Bütün dünyayı ilgilendiren ekonomi, siyaset, ekoloji, güvenlik ve sağlık gibi alanlarda yaşanan sorunların **sebepleri** ve çözümleri ile ilgili fikir geliştirirler. Uluslar arası kuruluşların amaçlarını ve işlevlerini kavrarlar. ⁽¹⁰⁵⁾

Öğrenme-Öğretme Süreçleri Ve Öğretmenin Rolü

Örnek Olay İncelemesi: Öğrencilerin işlenen konuyla ilgili örnek olayları işlenen konu ilkeleri açısından çözümlemesidir. Örneğin, erozyonun **nedenlerinin** saptanması. ⁽¹⁰⁶⁾

Sonuç Çıkarma: Öğrencilerin işlenen konuda ulaştıkları **sonuçları** belirlemeleridir. Örneğin, bir bölgenin yeryüzü şekilleri işlendikten sonra o bölgeyle ilgili “**sonuç** olarak bölgesi kurak ve verimsiz bir bölgedir.” biçiminde **sonuçlar** çıkarma. ⁽¹⁰⁷⁾

Geri Plandaki Düşünceleri Bulma: Öğrencilerin işlenen konuyu ya da konuyla ilgili olayları analiz ederek açıkça ifade edilmemiş düşünceleri keşfetmeye çalışmasıdır. Örneğin tarihi bir olay işlendiği zaman kişilerin **neden** böyle davrandıklarını, ne düşünüyor olduklarını bulma. İncelenen bir yazıda yazarın amacı, varsayımları gibi metinde açıkça yer almayan düşüncelerini saptama. ⁽¹⁰⁸⁾

Önem Sırasına Koyma: Öğrencilerin, işlenen konudaki ana düşünceleri, ilkeleri ya da anahtar sözcükleri önem sırasına koymalarıdır. Örneğin, öğrenciler bir metindeki düşünceleri ve tarihte yapılan bir anlaşmanın maddelerini, bir olayın **nedenlerini** önem sırasına koyabilir. ⁽¹⁰⁹⁾

Uygun durumlarda, sosyal bilgiler konularını desteklemek amacıyla diğer akademik disiplinlerden bilgi ve materyaller kullanılmalıdır. Bunlar:

Zaman çizelgeleri, oyun, film vb.,

Coğrafi, tarihi, ekonomik ilişkileri karşılaştırmak için, matematikten yararlanma.

Etkileşimsel, bütüncül bir öğrenme görüşü geliştirmedir.

Karar verme ve problem çözme becerilerinin gelişimi için öğrencilere yardımcı olmalıdır.

Bu beceriler:

Tümevarımsal ve tümdengelimsel çıkarımları vurgulama.

Hipotez (varsayım) oluşturmayı vurgulama.

Geçerli **sonuçlara** ulaşmayı vurgulamadır.

Öğrenci başarısını değerlendirebilmelidir. Bu yolda şunlar yapılabilir:

Yazma becerilerinin gelişimini sağlama.

Yazılı olduğu kadar sözel performansı da değerlendirme.

Üst düzey düşünme becerilerinin ölçümü ve değerlendirilmesi. Örneğin, analiz, sentez, değerlendirme vb. ⁽¹¹⁰⁾

a) 2005 4., 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Ortak Olan Neden, Sonuç ve Nedensellik (Neden-Sonuç, Sebep-Sonuç)

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Uygulanması İle İlgili Açıklamalar

... Kaynak kullanımı ve kanıt değerlendirmeye dayalı sosyal bilgiler eğitiminde öğrencilerin sebep-sonuç ilişkisi kurmaları ve kanıta dayalı akıl yürütmeleri sağlanmalı, kanıtların sınırlılıkları ve tarihin farklı yorumlarının olabileceği fark ettirilme-

lidir. ⁽¹¹¹⁾

Programın Yapısı

Eleştirel Düşünme Becerisi

Bir kanıtı kullanma ya da referansa dayanma

Sebe-sonuç ilişkisini belirleme... ⁽¹¹²⁾

Gözlem

Çevresindeki olay ve olgulara dikkat etme

Çevresindeki olay ve olguları algılama

Çevresindeki olay ve olguları doğru ve tarafsız tanımlama

Çevresindeki olay ve olguların **neden** ve **sonuçlarını** açıklama

Gözlediklerinin **nedenlerini** sorgulayıp **sonuçlarını** tahmin edebilme... ⁽¹¹³⁾

Değişim Ve Sürekliliği Algılama Becerisi

...

4. Geçmişteki problemlerin neden- sonuç ilişkisini tanıma... ⁽¹¹⁴⁾

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Programında Yer Alan Kavramların Listesi ⁽¹¹⁵⁾

Kavramlar	4.	5.	6.	7.
Afet	⊙	⊙	⊙	⊙
Aile	⊙	⊙	⊙	⊙
...
Nedensellik	○	⊙	⊙	⊙
Nüfus		○	⊙	⊙
Olgu	○	○	⊙	⊙
...
Yurttaşlık	○	⊙	○	⊙
Yüzyıl		○	⊙	⊙
○ Bu kavram giriş düzeyinde verilecektir				
⊙ Bu kavram geliştirme düzeyinde verilecektir.				
⊙ Bu kavram, pekiştirme düzeyinde verilecektir.				

Değerler

Değer Açıklamak. ⁽¹¹⁶⁾

...

Seçme

- 1.Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü)
- 2.Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme
- 3.Her alternatifin olası **sonuçlarını** düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme. ⁽¹¹⁷⁾

Öğretmen, sıralama sonrasında öğrencilerin cevaplarını işaretler ve **sonuçları** tartışır. Öğretmen öğrencilerin cevaplarını açıklamaları için onlara açık uçlu sorular sorar. Bu değer senin için kesinlikle önemli midir? gibi sorularla öğrencilere cevaplarını açıklama fırsatı verilir. ⁽¹¹⁸⁾

Ahlâkî Muhakeme ⁽¹¹⁹⁾

....

Sizce ilâcı çalmalı mıydı?

Adam suçlu mudur?

Suçluysa neden suçludur?

Suçsuzsa neden suçsuzdur? ⁽¹²⁰⁾

Değer Analizi. ⁽¹²¹⁾

....

4.Kanıtların değerlendirilmesi ve uzun vadeli **sonuçların** tahmini. ⁽¹²²⁾

Köpek ve Kurt

Açlıktan ölmek üzere olan bir kurt varmış. Öyle zayıfmış ki kemikleri kısa tüylü kürkünden bile belli oluyormuş. Zar zor yürüyormuş. Yiyecek bulmaya da pek ümidi yokmuş.

Sorular:

....

- 1.Köpeğin değerleri nelerdir?
- 2.Kurdun değerleri nelerdir?
- 3.Öğrencilerin köpeğin değerlerini desteklemeleri için nedenleri nelerdir? . (123)

4.Öğrencilerin kurdun değerlerini desteklemeleri için nedenleri nelerdir? (124)

...

4. Sonuç ve Öneriler

Nedensellik ilkesi çerçevesinde 1998 ilköğretim sosyal bilgiler programı incelendiğinde çok az sayıda **neden-sonuç** ilişkisi içeren maddelerin (ya da açıklamaların) yer aldığı görülmektedir. Özellikle 4. sınıf düzeyinde nedensellik hiç yer almazken 5. sınıf düzeyinde de sadece İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler ünitesinde nedensellik yer almaktadır. Coğrafya ve vatandaşlık bilgisi içeren konularda nedensellik yer almamaktadır. 6. sınıfta Türkiye'miz ve 7. sınıfta Avrupa'da Yenilikler üniteleri dışında coğrafya ve vatandaşlık bilgisi içeren konularda nedensellik yer almamaktadır. Tarih bilgisi içeren ünitelerde nedensellik yer alsa da bu yeterli düzeyde değildir. Bununla birlikte 1998 programına nedenselliğin iki önemli boyutunu oluşturan neden ve sonuç ifadelerini ayrı ayrı incelediğimizde de yeterli düzeyde bulgu elde edilememiştir. Sonuç kavramı nispeten neden kavramına göre daha çok yer bulmuştur.

Bütün bunlar göz önüne alınırsa 1998 programında nedenselliğin az yer aldığını söyleyebilir.

2005 ilköğretim sosyal bilgiler programında ise nedenselliğin kazandırılması gereken doğrudan ya da dolaylı bir beceri olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte programda kavram öğretimi çerçevesinde belirlenen kavramlardan birinin de nedensellik olduğu ve bu kavramın 4. sınıftan başlayarak 7. sınıf sonuna kadar aşamalı olarak kazandırılacağı ifade edilmektedir. Nedensellik ile ilgili ifadelerde 1998 programında toplam 64, 2005 programında 108 kez yer aldığı görülmektedir.

Spiliotopoulou ve Alevizos⁽¹²⁵⁾ yaptıkları bir çalışmada nedenselliği, okul müfredatlarında ihmal edilen ve daha çok doğal olarak gelişen ve bilim alanında da çok fazla araştırılmamış olan bir konu olarak ifade etmektedirler. Çocukların nedenselliğinin doğasının ve statüsünün farkına varılmasının, bu konuyu müfredata eklemeye ve daha derin bir bilim anlayışına sahip öğretim yaklaşımları geliştirmede yardımcı olabileceğini savunmaktadırlar. Nitekim incelenen 1998 ve 2005 ilköğretim sosyal bilgiler programlarından 1998 programında nedensellik kavramının ihmal edilmişliği ile karşılaşılmaktadır. 2005 programı bu güçlüğü yenmiş görünmektedir.

2005 ilköğretim sosyal bilgiler programlarında yer alan nedensellik yeterli görülmemeli ve geliştirilmeye çalışılmalıdır. Çünkü nedensellik bilimsel düşüncenin temelini oluşturur. Ayrıca çocuklar neden-sonuç ilişkisi kurabildikleri ölçüde bilgileri ezberlemekten uzaklaşabilirler.

2005 ilköğretim sosyal bilgiler programlarında nedensellik kavramının nasıl verilebileceği özetlenmiş olmasına karşın bu kavramın hangi yöntem, teknik, stratejilerle, nasıl öğretilbileceği üzerinde durulmamış olması bir eksiklik olarak görülebilir ve bu yönü ile program geliştirilmeye ihtiyaç duyuyor olabilir.

5. Kaynakça

1. Doğanay, A. ve diğerleri (2005), *Sosyal Bilgiler Öğretimi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde, Ed. Cemil ÖZTÜRK ve Dursun DİLEK, Pegem A Yayıncılık, Ankara, s: 19.
2. ² GÖKKAYA, K. ve diğerleri (2003), *Sosyal Bilgilere Giriş, Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ed. Cemalettin ŞAHİN, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, s: 9.
3. ³ Verma, G.K. and K. Mallick. (1999). *Researching education: perfectives and techniques*, Open University Press., Philadelphia, s: 79.
4. ⁴ Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş “Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram Metodolojileri”*, Anı Yayıncılık, Ankara, s: 20.
5. ⁵ KOCAOLUK Fatma ve KOCAOLUK M.Şükrü, İlköğretim Okulu Programı, Milsan Basım Sanayi A.Ş., İstanbul, 1998, s: 2540
6. ⁶ a.g.e., s: 2543, ⁷ a.g.e., s: 2553, ⁸ a.g.e., s: 2558, ⁹ a.g.e., s: 2558, ¹⁰ a.g.e., s: 2559, ¹¹ a.g.e., s: 2559, ¹² a.g.e., s: 2559, ¹³ a.g.e., s: 2560, ¹⁴ a.g.e., s: 2563, ¹⁵ a.g.e., s: 2563, ¹⁶ a.g.e., s: 2563, ¹⁷ a.g.e., s: 2563, ¹⁸ a.g.e., s: 2564, ¹⁹ a.g.e., s: 2564, ²⁰ a.g.e., s: 2564, ²¹ a.g.e., s: 2564, ²² a.g.e., s: 2564, ²³ a.g.e., s: 2564, ²⁴ a.g.e., s: 2564, ²⁵ a.g.e., s: 2564, ²⁶ a.g.e., s: 2564, ²⁷ a.g.e., s: 2564, ²⁸ a.g.e., s: 2564, ²⁹ a.g.e., s: 2565, ³⁰ a.g.e., s: 2565, ³¹ a.g.e., s: 2541, ³² a.g.e., s: 2552, ³³ a.g.e., s: 2555, ³⁴ a.g.e., s: 2555, ³⁵ a.g.e., s: 2555, ³⁶ a.g.e., s: 2559, ³⁷ a.g.e., s: 2539, ³⁸ a.g.e., s: 2540, ³⁹ a.g.e., s: 2541, ⁴⁰ a.g.e., s: 2541, ⁴¹ a.g.e., s: 2541, ⁴² a.g.e., s: 2541, ⁴³ a.g.e., s: 2541, ⁴⁴ a.g.e., s: 2550, ⁴⁵ a.g.e., s: 2553, ⁴⁶ a.g.e., s: 2553, ⁴⁷ a.g.e., s: 2553, ⁴⁸ a.g.e., s: 2553, ⁴⁹ a.g.e., s: 2553, ⁵⁰ a.g.e., s: 2553, ⁵¹ a.g.e., s: 2554, ⁵² a.g.e., s: 2554, ⁵³ a.g.e., s: 2554, ⁵⁴ a.g.e., s: 2555, ⁵⁵ a.g.e., s: 2555, ⁵⁶ a.g.e., s: 2555, ⁵⁷ a.g.e., s: 2557, ⁵⁸ a.g.e., s: 2557, ⁵⁹ a.g.e., s: 2557, ⁶⁰ a.g.e., s: 2557, ⁶¹ a.g.e., s: 2557, ⁶² a.g.e., s: 2560, ⁶³ a.g.e., s: 2564, ⁶⁴ a.g.e., s: 2564, ⁶⁵ a.g.e., s: 2565.
7. ⁶⁶ MEB; **4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı**, MEB Yayınları, Ankara, 2005a, s: 19
8. ⁶⁷ a.g.e., s: 31, ⁶⁸ a.g.e., s: 34, ⁶⁹ a.g.e., s: 37, ⁷⁰ a.g.e., s: 40, ⁷¹ a.g.e., s: 46, ⁷² a.g.e., s: 56, ⁷³ a.g.e., s: 58, ⁷⁴ a.g.e., s: 59, ⁷⁵ a.g.e., s: 62, ⁷⁶ a.g.e., s: 65, ⁷⁷ a.g.e., s: 66-67, ⁷⁸ a.g.e., s: 70-71, ⁷⁹ a.g.e., s: 74, ⁸⁰ a.g.e., s: 74, ⁸¹ a.g.e., s: 76, ⁸² a.g.e., s: 77, ⁸³ a.g.e., s: 96, ⁸⁴ a.g.e., s: 98, ⁸⁵ a.g.e., s: 101, ⁸⁶ a.g.e., s: 101, ⁸⁷ a.g.e., s: 101, ⁸⁸ a.g.e., s: 101,
9. ⁸⁹ MEB; **6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı**, MEB Yayınları, Ankara, 2005b, s: 17
10. ⁹⁰ a.g.e., s: 20, ⁹¹ a.g.e., s: 32, ⁹² a.g.e., s: 36, ⁹³ a.g.e., s: 38, ⁹⁴ a.g.e., s: 27, ⁹⁵ a.g.e., s: 41, ⁹⁶ a.g.e., s: 42, ⁹⁷ a.g.e., s: 60-61, ⁹⁸ a.g.e., s: 61, ⁹⁹ a.g.e., s: 64, ¹⁰⁰ a.g.e., s: 69-70, ¹⁰¹ a.g.e., s: 76, ¹⁰² a.g.e., s: 98, ¹⁰³ a.g.e., s: 99, ¹⁰⁴ a.g.e., s: 100, ¹⁰⁵ a.g.e., s: 102, ¹⁰⁶ a.g.e., s: 105, ¹⁰⁷ a.g.e., s: 105, ¹⁰⁸ a.g.e., s: 105, ¹⁰⁹ a.g.e., s: 105, ¹¹⁰ a.g.e., s: 108,
11. ¹¹¹ MEB; **4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı**, MEB Yayınları, Ankara, 2005a, s: 6-7 (madde5); MEB; **6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı**, MEB Yayınları, Ankara, 2005b, s: 8 (madde7)
12. ¹¹² MEB 2005a: s: 52; MEB 2005b: s: 48, ¹¹³ MEB 2005a: s: 52; MEB 2005b: s: 48, ¹¹⁴ MEB 2005a: s: 55; MEB 2005b: s: 51, ¹¹⁵ MEB 2005a: s: 85–86; MEB 2005b: s: 85–86, ¹¹⁶ MEB 2005a: s: 89; MEB 2005b: s: 90, ¹¹⁷ MEB 2005a: s: 90; MEB 2005b: s: 91, ¹¹⁸ MEB 2005a: s: 90, ¹¹⁹ MEB 2005a: s: 91; MEB 2005b: s: 91, ¹²⁰ MEB 2005a: s: 92; MEB 2005b: s: 91, ¹²¹ MEB 2005a: s: 93; MEB 2005b: s: 92, ¹²² MEB 2005a: s: 93, ¹²³ MEB 2005a: s: 94; MEB 2005b: s: 93, ¹²⁴ MEB 2005a: s: 94; MEB 2005b: s: 93,

13. ¹²⁵ Spiliotopoulou V, and P. Alevizos, *Entities of the world and causality in children's thinking*, Research in Science Education, Past, Present, and Future, Kluwer Academic Publisher, Printed in the Netherlands, 2001, 113-118.